

УДК 316.012 (316.6)

Гендерна культура в структуралістсько-інституційному вимірі аналізу культурних і соціальних систем

І.О. СВЯТНЕНКО

Класичний приватний університет, м. Запоріжжя, E-mail: romanenko.jura@gmail.com

Авторське резюме

У статті розглядаються засади дослідження гендерної культури як елементу культурної системи та інституційної організації суспільства. Автором розглянуто два типи гендерної культури. В першому типі гендерної культури ціннісна структура задає такі відносини між гендерними групами, які характеризуються прихованою заборонаю на їх самоідентифікацію та вирізнення в соціогендерній структурі суспільства. Йдеться не просто про практики придушення гендерної самоідентифікації на рівні будь-якої соціальної активності, а про викреслювання/замовчування щодо існування самих груп на рівні дискурсу. Оскільки такий тип гендерної культури кореспондуваний із X-матрицею, то обслуговуючими щодо нього можна вважати редистрибутивну економіку, яка гарантованим чином задає значні соціо-економічні можливості для відповідної титульної гендерної групи, інститути одноголосності та звернень по інстанціях, але, перш за все, гендерну ідеологію, яка, на відміну від релігійної етики та філософії, експліцитно встановлює ціннісні ієрархії в гендерних відносинах.

У другому типі гендерної культури переважає відкрита ідентифікація всіх гендерних груп (включаючи інвертні та первертні) та відбувається експліцитне вирізнення їх у соціогендерній структурі суспільства. Із такою гендерною релігійною етикою та ідеологією всезагальної диференціації кореспондує ринкова економіка, яка зберігає гендерний нейтралітет щодо ідеологічних переваг відповідних соціальних груп, поширення в суспільстві гендерного егалітаризму.

Ключові слова: гендерна культура, гендерна група, гендерна ідентичність, гендерні атрактори, гендерні місії.

Gender culture-structuralist analysis of the institutional dimension of cultural and social systems

I.O. SVYATNENKO

Classical private university, Zaporizhzhya, Ukraine, E-mail: romanenko.jura@gmail.com

Abstract

The article investigates the principles of gender culture studies as part of the cultural system and the institutional organization of society. The author considers two types of gender culture. In the first type of gender relations culture sets the value structures of a relationship between gender groups, characterized by a ban on concealed their identity and distinction in sotsiohenderniy structure of society. It is not just about gender identity suppression practice at any social activity, and the deletion / silence about the existence of groups most at the level of discourse. Since this type of gender culture corresponded with X-matrix, then serving on it can be considered redystrybutyvnu economy that guaranteed way specifies significant socio-economic opportunities for the respective titular gender groups, institutions unanimity and appeals to authorities, but – above all – the gender ideology which, unlike religious ethics and philosophy, explicitly sets the value hierarchy in gender relations. In the second type of gender culture prevails open identification of gender groups (including invert and pervertni) and is explicitly distinguishing them sotsiohenderniy structure of society. With such a religious gender ethics and ideology of universal differentiation corresponds to a market economy that retains the gender neutrality on the ideological preferences of social groups, spread in society the gender egalitarianism.

Keywords: gender culture, gender group, gender identity, gender attractors, gender mission.

Постановка проблеми. Гендерна культура суспільства, яка є складовою культурної системи суспільства та його інституційної ієрархії, відтворюється в автентичному семіозисі як своєрідна мова, яка, виконуючи функції встановлення ціннісних зразків для різних гендерних груп, інституціалізує моделі символічних інтеракцій, які відтворюються в психіці та тілесності. Розгляд означених вимірів гендерної культури потребує синтезу структуралістського та інституційного підходів у розумінні предмета дослідження статті, зацікавленість в якому з боку наукової громади поки що вияв-

ляється доволі периферійно, що й актуалізує необхідність відповідного теоретико-соціологічного аналізу.

Статтю присвячено проблемі визначення засад дослідження гендерної культури на засадах культурно-соціальної та психо-тілесної системології як синтезу структурного функціоналізму, структуралізму та символічного інтеракціонізму в соціологічному теоретизуванні.

Аналіз досліджень і публікацій. На думку автора статті, взірцевими для соціосистемологічного розуміння гендерної культури як єдності структурно-мовних та інституційних

© І.О. Святненко, 2015

складників є теорія інституційних матриць С. Кірдіної та ноо-соціо-психо-морфосистемологія Ю. Романенка.

С. Кірдіна впроваджує щодо розуміння культурної та соціальної систем поняття інституційної матриці. На думку дослідниці, «теорія інституційних матриць як ідеальна «конструкція базується на аналізі генезису різних суспільств і перш за все Сходу і Заходу. У результаті авторкою сформульовано гіпотезу про те, що різноманітні інституційні комплекси, які регулюють життя стародавніх і сучасних держав, є ґрунтованими на одній з двох інституційних матриць, яка є домінуючою. Перша - Х-матриця, яка визначається авторкою як східна, є складовою генезису більшості держав цієї частини світу. Друга - Y-матриця - часто визначається авторкою як «західна».

Зasadничими характеристиками Х-матриці авторка вважає такий зміст її базових інститутів:

а) в економічній сфері – інститути ринкової економіки, призначенням яких є обов'язкове жорстке опосередкування центром руху ресурсів і послуг, а також прав з їх виробництва та використання. До них відносяться інститути спільної власності, службової праці, координації і т.п.;

б) у політичній сфері – інститути адміністративного поділу, ієрархічної вертикалі влади на чолі з центром призначень, загальних зборів і одногосподності, звернень по інстанціях;

в) в ідеологічній сфері – інститути державно-комунітаристських ідеологій, основний зміст яких полягає в домінуванні колективних, спільних цінностей, пріоритеті «ми» над «я». До них відносяться інститути колективізму, егалітаризму і порядку, комунального середовища. В розумінні авторки, Х-матриця характеризує соціуми більшості країн Азії, Росії та ін.

Зasadничими характеристиками Y-матриці авторка вважає такий зміст її базових інститутів:

а) в економічній сфері – інститути ринкової економіки (приватної власності, найманої праці, конкуренції, обміну, тобто купівлі-продажу, прибутку та ін.);

б) у політичній сфері – інститути демократичного політичного життєустрою (самоврядування та субсидіарного федералізму, виборів, багатопартійності і демократичної більшості, незалежного суду та ін.);

в) в ідеологічній сфері – інститути плюралістичної ідеології, в яких закріплюється домінуюче значення індивідуальних цінностей, пріоритет «я» над «ми», пріоритет особистості, її прав і свобод, диверсифікованого середовища. Ця матриця характеризує суспільний устрій більшості країн Заходу [2].

У відповідності із ключовими положеннями ноо-соціо-психо-морфосистемології

Ю. Романенка, гендерна культура є складовою частиною культурної системи суспільства, яка утворює, у відповідності із моделлю Парсонса-Фройда, вищу, середню та нижчу цензуру щодо соціуму, психіки та тіла-тілесності. Культурна система суспільства, на думку автора, виконує щодо соціуму, психіки та тіла-тілесності три базові функції:

а) функція центрування (центрації), яка полягає в структуризації вищих рівнів смислоутворення, яким відповідають атрактивні, місієні (субмісієні) та ідентифікаційні утворення - атрактори, місії та ідентичності;

б) функція вертикалізації («вирівнювання» соціальності, психіки і тіла стосовно середовища) – таке вирівнювання в змістовному відношенні означає узгодження соціуму із структурами культурної системи, психіки - із соціальними статусами, ролями та інститутами через систему соціалізації, тіла та тілесності – із психічною системою як з медіатором, через якого культурна та соціальна система в кінцевому рахунку впливають на тілесність. Вертикалізуючими структурами для;

в) функція ординалізації - упорядкування. В змістовому відношенні ординалізація означає стандартизацію, себто приведення вже вертикалізованих свідомості і поведінки до типізованого стандартизованого порядку. В процесі ординалізації відбувається цензурне відтестування окремих актів свідомості та поведінки соціальної моделі-схеми особи (соціальному характеру) із прописаними в ньому статусно-рольовими ансамблями, сценаріям (скриптам) соціальної активності та окремим нормам [3, с. 16-89].

Метою дослідження є визначення структуралістсько-інституційних засад дослідження гендерної культури на засадах культурно-соціальної та психо-тілесної системології. Завданнями статті, у зв'язку із визначеною метою, є: 1) визначення функцій гендерної культури як елемента цензурно-культурної надбудови суспільства; 2) визначення особливостей української гендерної культури в аспекті культурно-соціальної та психо-тілесної системології.

Виклад основного матеріалу. Якщо культурна система володіє атрактором як образом Абсолюту щодо якого відповідна спільнота встановлює своєрідну точку збирання (це і є те, заради чого, через що і для чого відбувається Все), то гендерна культура як подібне за структурою, функціями та моделями інтеракцій формоутворення має володіти гендерним атрактором, себто образом людини, який втілює якості «божества» (звісно, йдеться про еталонну в гендерному відношенні першолідину, яка є відліковою в значущості інших гендерів та гендерних груп).

Атрактори гендерних культур різняться в залежності від значущості маскулітного / фемінного, раціонального / емоційного / волюн-

тативного, дитячого / підліткового / дорослого, сексуального / гіпосексуального / асексуального, агресивного / неагресивного, експліцитного / імпліцитного та інших диспозицій, виражених у менталітеті спільноти.

Порівняльна цінність гендерних груп визначається від гендерного абсолюту (абсолютів), якими є сакралізовані образи чоловічого, жіночого, дитячого, активного / пасивного, раціонального / емоційного та ін. Так, в українській гендерній культурі в якості гендерного атрактору виступає архетип кодективного безсвідомого – Велика Мати-амазонка, яка уособлює собою найвищі інтелектуальні та моральні чесноти щодо інших гендерних груп, які мають визнавати її образ в якості культурно-домінантного.

Зрозуміло, що порівняльна цінність чоловічого із квазічоловічими та квазіжіночими диспозиціями Великої Матері-амазонки означає в аспекті соціальних практик визнання за жінкою статусу актора цензуровстановлення на вищих рівнях культурної системи (релігії, соціальної моралі, філософії та ідеології). В найпростішому випадку йдеться про широкі можливості для жінки реалізувати статусно-рольові комплекси цензурування та форматування комунікації на предмет їх відповідності нормам моралі та ідеології.

Місії гендерних культур визначають соціально-рольове призначення відповідних гендерних ідентичностей щодо гендерного атрактору. При цьому носій гендерної ідентичності, який співпадає із образом атрактору (наслідуючи ключові характеристики гендерного абсолюту) набуває ознак нормативного соціального характеру. Варто відзначити, що умовою для набуття його характером ознак нормативності є підлеглість (субмісивність) щодо гендерного абсолюту.

Так, для культурної системи країн Західної Європи титульним (домінантним) гендером є маскулінний гендер батька-підлітка (на рівні атрактору йому відповідає сакралізований образ Великого Батька-вічного підлітка). Носії інших гендерних ідентичностей субординуються щодо цього образу, наслідуючи його якості, які набуваються через інститути соціалізації. наслідком цього стає всезростаюча маскулінізація-ювенілізація жінок із появою рухів гендерної рівності та багаточисельних девіантних гендерних груп, які виникають внаслідок відхилення носіїв маскулінного та фемінного гендерів від диспозицій біологічної статі.

Оскільки маскулінізація жінок призводить до щеплення їм відповідних диспозицій соціально-рольової поведінки чоловіків (раціональність, прагматичність, сексуальний самоконтроль тощо), поруч із інституціоналізацією феміністичних рухів відбувається паралельне поширення гендерних девіацій серед чоловіків та жінок (гомосексуалізм, лесбійство, вуайє-

ризм, фетишизм, садо-мазохізм тощо) та легітимація проституції як соціального інституту.

Титульним гендером англо-американської цивілізації є андрогінно-безстатевий (асексуально-гіпосексуальний) гендер із відповідними характеристиками ідентичності. Пуританська сексуальна мораль сприяє щепленню серед різних соціальних груп щепленню тривожно-фобічних диспозицій щодо біологічно-детермінованої сексуальності, яка оцінюється в категоріях забороненого, «брудного», вартого сорому і провини і т.п. Наслідком цього стає нетолерантне ставлення до публіцизованих виявів сексуальної поведінки (сексуалізацій), фемінний сексизм щодо чоловічої агресії, поширення статевих девіацій на об'єкти тваринного та рослинного, технічного світу, включаючи екзотичні форми гендерних збочень.

Інституційним матрицям, на думку автора цього дослідження, відповідає певний тип гендерної культури, один з яких може бути визначений як дифузійністський (гендерна культура злиття), другий – диференційністський (агональна гендерна культура).

У першому типі гендерної культури відносини ціннісна структура задає такі відносини між гендерними групами, які характеризуються прихованою заборонаю на їх самоідентифікацію та вирізнення в соціогендерній структурі суспільства. Йдеться не просто про практики придушення гендерної самоідентифікації на рівні будь-якої соціальної активності, а про викреслювання/замовчування щодо існування самих груп на рівні дискурсу. Оскільки такий тип гендерної культури кореспондуваний із X-матрицею, то обслуговуваними щодо нього можна вважати ридистрибутивну економіку, яка гарантованим чином задає значні соціо-економічні можливості для відповідної титульної гендерної групи, інститути одногосподності та звернень по інстанціях, але, перш за все, гендерну ідеологію, яка, на відміну від релігійної етики та філософії, експліцитно встановлює ціннісні ієрархії в гендерних відносинах.

У другому типі гендерної культури переважає відкрита ідентифікація всіх гендерних груп (включаючи інвертні та первертні) і відбувається експліцитне вирізнення їх у соціогендерній структурі суспільства. Із такою гендерною релігійною етикою та ідеологією всезагальної диференціації кореспондує ринкова економіка, яка зберігає гендерний нейтралітет щодо ідеологічних преференцій відповідних соціальних груп, поширення в суспільстві гендерного егалітаризму.

Характеризуючи українську гендерну культуру в аспекті вищезазначеного розгляду, автор має зауважити, що твердження, згідно з яким українська соціальність є повністю безідеологічною, напевно, теж резонно піддати сумніву. Відповідною ідеологією для українця має бути ідеологія малої нуклеарної сім'ї – фа-

міліаризм. Втім, мова тут йде не про великий кластерної родини за зразком італійської мафія або китайської кластерної родини. Це матриархальний фаміліаризм з жінкою у вигляді божества, якому поклоняються всі члени сім'ї, крім, зрозуміло, самого «божества».

У контексті фрейдистської парадигми українська нуклеарна сім'я не сприяє формуванню класичного для Америки і Європи Едіпового трикутника, оскільки тріадичні відносини «батько-мати-дитина» замінюються тут діадичними відносинами злиття-трансу «мати-дитина», на що вказує в своєму дисертаційному дослідженні Г. Бондар [1]. Батько як фігурант сімейних відносин представлений радше як сервільний компонент сімейної матриархальної організації, роль якого зводиться до здійснення повноважень добувача ресурсів для споживчих проектів матері і дитини, на сторожі інтересів яких стоїть матриархальна держава. Нам видається очевидним, що між структурами державної влади та сімейного життєстрою існує якщо не виражена гомологічність, то, як мінімум, ізоморфізм. І якщо матриархально-сексистська сімейна організація інституціалізує бездоглядність на тлі всевладдя сакрального материнського образу і легітимізованого жіночого деспотизму (в порівнянні з яким найодіозніші витівки феміністок виглядають безневинними дитячими іграми), то в політичній системі чітко проявляються флуктуації охлократії-анархізму в поєднанні з безвідповідальним мультиолігархічним правлінням.

Шлюб і сім'я, в яких жінка реалізує статусно-рольові комплекси морально-етичного, педагогічного, управлінського типу, які кореспондують зі сценарієм матриархальної кастрації чоловіка, його всілякої віктимізації і скотомізації. При цьому матриархальна кастрація здійснюється в декількох групах соціальних сценаріїв, які виступають технологічними складовими гендерної соціалізації в українському суспільстві, базовими з яких виступають прямі (жорсткі) і непрямі (м'які) сценарії. Прямі (жорсткі) сценарії включають в змістовному відношенні відкритий морально-психологічний і фізичний маніпулятивний вплив на чоловіка з боку дружини і підтримуючого її фемінокластеру (свекрухи, тещі, подруг, тощо), що припускає приниження, тероризування, третирування, мобінг і т.п з метою здійснення інтелектуально-вольового придушення та відтворення у психіці чоловіка стійкої суїцидальної депресії як стану або депресивних характерологічних диспозицій. Робити це тим більше легко, оскільки на рівні первинної сім'ї чоловік піддається первинній материнській віктимізації через застосування м'якого або жорсткого придушення маскуліної агресії, починаючи від рухової агресії і закінчуючи форматуванням вербально-агресивної поведінки.

Мати здійснює первинну соціо-психічну

кастрацію, даючи на рівні вторинної сім'ї завершити дружині цей процес. На цей рахунок між свекрухою та невісткою укладається негласний «контракт» по спільному використанню сина-чоловіка, що представляє собою форму прихованої співучасті у злочині проти етносу і частина програми етноциду маргінальних етнічних спільнот по відношенню до титульного етносу (титульний етнос дає на подібні практики свою мовчазну згоду). М'які (непрямі) сценарії матриархальної кастрації увазі використання певних моделей фізичної культури і тілесної соціалізації для індукування прогресуючого деградансу в психіці через управління певними тілесними процесами. Йдеться про нав'язування неправильної харчової поведінки (штучної харчової депривації / переїдання), алкоголізації, використанні сексуального маніпулювання (нав'язування контрастності сценаріїв сексуального перенасичення/депривації для встановлення прийнятної для жінки ритму сексуального життя), спонукання до непродуктивного консьюмеризму (шопоголізму) для штучного створення сімейно-бюджетного дефіциту як ситуації, яка легітимізує використання морально-емоційних репресій по відношенню до чоловіка з боку фемінокластеру, спонукання чоловіків до трудоголізму, адиктивних захоплень і девіацій і т.п.

Висновки. Гендерну культуру в структуралістському вимірі можна представити як знакову систему (мову), в якій є наявною, подібно до структури мови, фонетика, морфологія і синтаксис. «Фонетику» гендерної культури утворюють окремі символи, через які виражаються певні гендерні дії (аналогом яких виступають слова із відповідним розділом філології – морфологією), ці дії, в свою чергу, формують «речення» у вигляді узгоджених актів гендерної свідомості та поведінки, а останні складаються у поведінковій репертуарі (скрипти, сценарії) та тексти (гендерні перформанси).

Символи гендерної культури можуть формуватись у вигляді образів соціальної моралі та похідної від неї педагогіки (морально-етичних ідеалів), ідеологічної пропаганди, мистецтва і транслюватись через вказані сфери свідомим або ж безсвідомим шляхом. Якщо трансляція відбувається через свідомі канали, то відповідні гендерні образи позиціонуються в педагогіці у вигляді виховних вимог щодо поведінки базових статевих груп, в ідеології та мистецтві – шляхом популяризації / ідеалізації відповідних героїв / персонажів. Так, у педагогіці створюється комплекс заборон-обмежень на вияви девіантних щодо пануючої гендерної групи контентів свідомості та поведінки, в ідеологічній пропаганді певні актори можуть здійснювати спрямовану ідеалізацію/п'єдесталізацію відповідних гендерних статусів, приписуючи їм ту чи іншу значущість. Трансляція може відбуватися також на безсвідомому рівні

через раціонали харчової поведінки, стилізацію одягу, організацію життєвих просторів та середовищ тощо.

Оскільки символи транслюють відповідні змісти через мову як прямо й безпосередньо, так і опосередковано, їх трансляція відбувається у вигляді символічних інтеракцій. Символічні інтеракції виступають у вигляді обміну символічними конструктами між різними суб'єктами, які реагують на ті чи інші дії одне одного певними віддзеркаленнями (mirroring). Прикладом символічної інтеракції може ви-

ступати (щодо ситуації, типової для України) використання чоловіком вербальної агресії у вигляді інвективної лексики та відповідна реакція етичної фрустрації-обурення з боку жінки на таку девіантну поведінку (заборона на мат і висоромлення суб'єкта, який користується матерною лексикою). Чоловік у даному прикладі отримує негативне віддзеркалення з боку жінки як суб'єкта моральної цензури, який має щодо чоловіка морально-етичну владу, унормовану на рівні релігії та кореспондентної матеріалістської (фемінолатричної) моралі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бондар Г.Г. Соціокультурні засади концептуалізації гендерної нерівності в українському суспільстві [Текст]: Дис. ... канд. соціол. наук за спеціальністю 22.00.01 – теорія та історія соціології / Г.Г. Бондар. – Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2012. – 266 с.
2. Кірдіна С.Г. Теорія інституційних матриць [Електронний ресурс] / С.Г. Кірдіна. – Режим доступу: http://znaimo.com.ua/Кірдіна_Світлана_Георгіївна.
3. Романенко Ю.В. Етнічні ідентичності в дзеркалі тілесності та практик харчування. Монографія / Ю.В. Романенко, І.О. Святненко, А.О. Поцелуйко, А.Ю.Ташченко, Ю.Ю. Медведєва. – К.: Вид-во ДУТ, 2015. – 437 с.

Стаття надійшла до редакції 02.10.2015

REFERENCES:

1. Bondar H.H. Sotsiokul'turni zasady kontseptualizatsiyi hendernoyi nerivnosti v ukrayins'komu suspil'stvi (Social and cultural principles conceptualization of gender inequality in Ukrainian society) – Zaporizhzhya: *Klasychnyy pryvatnyy universytet*, 2012. – 266 p.
2. Kirdina S.H. Teoriya instytutsiynykh matryts' (The theory of institutional matrices). – Regime to access: http://znaimo.com.ua/Kirdina_Svitlana_Heorhiyivna.
3. Romanenko Yu.V. Etnichni identychnosti v dzerkali tilesnosti ta praktyk kharchuvannya. Monohrafiya (Ethnic identity in the mirror of physicality and nutrition practices. Monograph). – K.: *Vyd-vo DUT*, 2015. – 437 p.

Святненко Іван Олександрович - докторант
Класичний приватний університет
Адреса: 69000, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70-б
E-mail: romanenko.jura@gmail.com

Svyatnenko Ivan Oleksandrovych – doctoral candidate
Classical private university
Address: 70-b, Zhukovsk`kogo Str., Zaporizhzhya, 69000
E-mail: romanenko.jura@gmail.com